

Op weg naar een participatie- samenleving

mogelijkheden
en dilemma's

Verslag van de Cornelis Lely Lezing 2014

11 november 2014

Provinciehuis Flevoland

Spreker van de lezing

- prof. dr. K. Putters, directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)

Overige sprekers

- drs. Ch. Leeuwe, voorzitter van de Stichting Kennistransfercentrum Flevoland (KCF)
- L. Verbeek, Commissaris van de Koning in Flevoland
- mevrouw A. Jorritsma-Lebbink, bestuursvoorzitter van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) (coreferent)

De Cornelis Lely Lezing wordt mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van Stichting IVIO en de Karmac Groep. Actuele Onderwerpen brengt het verslag van de lezing uit. Het Provinciebestuur van Flevoland stelde het Provinciehuis beschikbaar voor de lezing.

De heer **Leeuwe**: Dames en heren. U herinnert zich de troonrede van 2013 van onze koning. Ik citeer hem: "Het is onmiskenbaar dat mensen in onze huidige netwerk- en informatiesamenleving mondiger en zelfstandiger zijn dan vroeger. Gecombineerd met de noodzaak het tekort van de overheid terug te dringen (een pikante zin, voeg ik er even aan toe), leidt dit ertoe dat de klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving. Van ieder die het kan, wordt gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor eigen leven en omgeving."

Professor Putters, u gaf in november 2013 in de Wibautlezing in Utrecht een lezing over ditzelfde onderwerp met als titel "De verzorgingsstad tussen verzorgingsstaat en participatiesamenleving". U sprak daar sinds die tijd meerdere malen over en vanmiddag bent u bereid om nogmaals het een en ander over dit onderwerp bij ons in te leiden en toe te lichten. Ik dank u dat u vanmiddag gekomen bent.

Ik dank ook mevrouw Jorritsma, de voorzitter van de VNG, die als coreferent op het verhaal van de heer Putters zal ingaan. Ook al omdat de gemeenten in het hele verhaal van de participatiesamenleving een cruciale rol spelen. Ik dank u beiden trouwens opnieuw, omdat wij enige tijd geleden wat in de problemen kwamen toen u een paar dagen van te voren moest afzeggen en wij dachten: lukt het nog om dit jaar een lezing te organiseren. Mede dankzij u beiden maar ook dankzij de commissaris van de Koning is het gelukt om de lezing vanmiddag, uitgesteld en wel, maar niet minder boeiend, te houden.

Ik dank ook de commissaris van de Koning die de lezing opnieuw wil inleiden. Het is een goede traditie sinds wij zo'n zeven, acht jaar bestaan, dat wij telkenmale de commissaris van de Koningin, nu commissaris van de Koning vragen of hij de lezing wil inleiden. Wij stellen het zeer op prijs, heer Verbeek, dat u dat ook vanmiddag, ik neem aan op uw eigen wijze, weer zult doen.

Dames en heren, wij hadden de afgelopen jaren een aantal lezingen. Vorig jaar het selectiemechanisme in de samenleving naar aanleiding van het boek 'Het nieuwe land' van Eva Vriend. Het jaar daarvoor de bio-based economy, ingeleid door DSM directeur de heer Nicolai. De jaren daarvoor: Staatskundige inrichting van professor Wallage; De voedselzekerheid in onze samenleving van de heer Rabbinge; Klimaat, water en land van professor Veerman. Twee lezingen daarvoor, in de begincyclus van de lezingen, ging het over dierziekten en de geomatica in het waterbeheer. Vandaag dus de achtste lezing genoemd naar Cornelis Lely. Wij proberen altijd zo rondom zijn verjaardag, 23 september, deze lezing te houden. Het kost, u zult dat willen begrijpen, altijd weer enige tijd om zo'n lezing voor te bereiden. Het thema, de sprekers, de logistiek, de financiën. Over de logistiek zijn wij zeer tevreden dat wij van het provinciehuis gebruik mogen maken, omdat ook wij denken, met anderen, dat het prestige aan deze lezing geeft als we in het huis van de provincie onze jaarlijkse lezing mogen houden. Ik had het zojuist over de financiën. Ik wil ook zeer van harte dankzeggen het bedrijf en de organisatie van IVIO, Karmac, en Actuele Onderwerpenreeks in de persoon van de heer Breemhaar, die ik ook zeer van harte welkom heet bij deze lezing vanmiddag.

Ten slotte wil ik nog noemen in het kleine rijtje van opsommingen Nieuw Land. Natuurlijk zijn wij een heel kleine, bescheiden organisatie met een heel klein, bescheiden bestuur. Dankzij de relatie met Nieuw Land kunnen wij telkenmale terugvallen op hun logistiek, hun organisatievermogen, enzovoort. Ook hen zeer van harte dank.

Vandaag dus een boeiend en actueel onderwerp, genoemd in de vooruitnodiging als: Mogelijkheden en dilemma's van de participatiesamenleving. De heer Putters zal daar zo op ingaan.

U hebt denk ik met mij de afgelopen periode heel veel commentaren, heel veel opmerkingen, heel veel inleidingen en referaten over de participatiesamenleving gehoord, sinds dat woord vorig jaar opnieuw werd uitgevonden. Te hoge verwachtingen van de participatiesamenleving, zeggen sommigen. Al die participatie, een andere kop in een krant, dat komt niet vanzelf goed. Andere kop: steun brokkelt af voor de participatiesamenleving. Volgende: de overheid staat de participatiesamenleving in de weg. Weer een andere: de kloof tussen hoger- en minderopgeleiden zal steeds meer ontstaan als het om participatie gaat. Tot slot een wat uitdagende opmerking, daarna geef ik heel graag de heer Verbeek het woord, de bekende commentator Sheila Sitalsing van de Volkskrant, heel boeiend toen zij het de afgelopen weken over participatie had. Ik citeer haar: "Tevreden met zichzelf en met de eigen omstandigheden, chagrijnig over de rest van het land. Ik? Sodemieter op. De buurman, die kan best wat meer bezuinigen, soep rondbrengen, zuinig aan doen met energie, betalen, bijdragen, meedoen, inleveren, bijbetalen, koffie schenken in het buurthuis. De ander dus." Het woord is aan de heer Verbeek.

De heer **Verbeek**: Dank je wel, Chris. Het is een wonderlijke ervaring voor mij, want ik zit altijd achter die tafel daar te kijken naar de mensen die hier spreken. Ik heb hier eigenlijk nog nooit gesproken in al die jaren dat ik hier rondloop. Aan mij de taak om wat schuurpapier op uw stoel te leggen, zodat u onrustig op uw stoel zit, luisterend naar de twee sprekers, en zo nodig een kleine punaise zodat u ook wat kritisch kijkt: wat vind ik daar nu van, wat daar van me gezegd wordt. Als we dat met elkaar kunnen bereiken, ben ik in ieder geval tevreden.

Op weg naar een participatiesamenleving. Er zit een zeker verwijt in dat woord. Ik wil eens proberen te onderzoeken bij u hier in de zaal. Wie van u durft van zichzelf te zeggen: ik ben actief in een maatschappelijke organisatie. Mag ik eens handen zien? Dat is toch niet zo gek.

Wie van u durft van zichzelf te zeggen: ik heb een zorgtaak. Wie van u zegt: ik word verzorgd. En wie van u zegt: ik zou eigenlijk een zorgtaak moeten doen maar ik doe het niet. Dat durft niemand te zeggen. Toch denk ik dat die wel bestaan.

Wie van u vindt echt dat u in de samenleving participeert? En wie van u vindt dat u best wat meer zou mogen doen?

De vraag is natuurlijk wel aan de orde: zijn wij al een participatiesamenleving, of gaan we er één worden. En wat verandert er dan precies. Zijn we dan ook bereid om te veranderen. Ik realiseer me heel goed, ik ben nog van de generatie, ik ben 60 jaar, die van zijn ouders de verhalen gehoord heeft wat er in de oorlog gebeurde en wat er voor de oorlog gebeurde. Ik ben van de generatie die heeft meegekregen van zijn ouders, en ik denk dat dat voor een aantal van u ook geldt, het gevoel van de periode na de oorlog, dat we met zijn allen het gevoel hadden: we gaan dat anders doen, we gaan een staat opbouwen, een zorgzame staat. Dat hebben we belangrijk gevonden. Dat vinden we denk ik nog steeds belangrijk. Waarom? Omdat wij uit de tijden voor de oorlog maar ook uit de tijden in de oorlog op een harde manier hebben moeten ervaren wat het betekent als er geen zorgzame overheid is; wat je dan overkomt. Een berucht voorbeeld dat ik zelf nog regelmatig tegenkom in mijn werk is het beleid dat het kabinet Colijn voerde rond de volkshuisvesting. Misschien weten velen van u dat wel. In die crisistijd was

er een zeer hardvochtig volkshuisvestingsbeleid. Op grote schaal werden mensen die de huur niet konden betalen op straat gezet met de mededeling: u zoekt het maar uit, de overheid is er niet voor u; u kunt uw huur niet betalen, het is klaar. Iets wat we op dit moment met uitgeprocedeerde asielzoekers doen overigens. We moeten ons wel realiseren dat in dat beleid van toen de huidige problematiek van de woonwagengewoners is ontstaan. De woonwagengewoners zijn de directe nakomelingen van die mensen die toen op straat gezet werden. Dat heeft niets te maken met zigeuners of met Roma. Dat is een eigen groep geworden die zich tegen de samenleving heeft gekeerd en die een harde leerschool heeft meegemaakt. De woonwagengewoners hebben de harde les geleerd in de crisistijd dat je vooral voor jezelf moet zorgen, dat was namelijk wat de overheid tegen je zei, en dat je alleen maar kon overleven als je pakte wat je krijgen kon en vooral, zo wordt het aan de kinderen doorverteld, dat je je niets gelegen moet laten liggen aan wat de overheid vindt, dat je je niets gelegen moet laten liggen aan wat de waarde of het bezit van je medemens is, uitsluitend en anders dan vanuit je eigen groep. Tot op de dag van vandaag moeten wij een prijs betalen voor het beleid dat in die crisistijd is gevoerd.

Desalniettemin, na de oorlog hebben wij met elkaar aan die verzorgingsstaat gewerkt. Pijlers daarvan, we weten het allemaal, zijn de gezondheidszorg, een zeker gegarandeerd inkomen, de pensioenen. Dat hebben we allemaal met elkaar gebouwd en bereikt. Dat hebben we sinds die Tweede Wereldoorlog goed voor elkaar. Grosso modo vinden we allemaal dat we dat goed voor elkaar gekregen hebben. We hebben onze naaste lief, we nemen het op voor de zwakkere en hebben gecreëerd een hoogwaardig woon- en leefmilieu, waar we ook wel trots op zijn. We gebruiken, naast wat we zelf doen, de overheid als instrument om dat in stand te houden.

Kim Putters vertelde mij in een voorgesprek dat het Algemeen Dagblad plannen had om een serie te schrijven over wat mensen vinden van de overheid in relatie tot hun eigen buurt en wijk, in de veronderstelling van de redactie dat dat een beerput zou opentrekken aan allemaal bozigheid en negatieve kwalificaties. Maar tot grote schrik van de redactie leverde het onderzoek in de geselecteerde wijken op, dat al die bewoners zeer tevreden waren over hun overheid. Dat was niet helemaal de bedoeling. Ze waren veel positiever dan verwacht en voor zover er al iets op te merken was, ging dat vooral over losliggende stoeptegels die wel iets sneller gerepareerd konden worden en dat soort zaken. De cijfers die men gaf: zevens, achten, negens zaten er tussen. Door de bank genomen vond men dat die overheid het goed deed. Men zat lekker in zijn vel. Natuurlijk, er is altijd wel wat, maar men was tevreden.

En nu, plotseling zitten we in een samenleving, zo wordt het door sommigen ervaren, waarin die overheid niet meer wil. Of, die overheid wil ons doen geloven dat wij niet meer willen en dat geldgebrek en irritatie één van de bronnen is die de overheid ons doet verwijten dat wij met zijn allen gehospitaliseerd zijn. We zijn allemaal wat makkelijk. Of nog erger, we zijn erg lui geworden. U doet het niet meer. Dus we moeten gaan participeren. We moeten van die luiheid af, we moeten actiever worden. De genoegzaamheid die u net tentoonspreidde: u bent tevreden met wat u doet en u bent niet van plan om nog meer te doen, daarvan zegt de overheid: dames en heren (ik ben even spreekbuis van die overheid) u bent lui.

Ik denk dat we onder ogen moeten zien, en die vraag moet blijvend gesteld worden, waar de ethische kant van deze vraag precies ligt. We moeten ons de vraag stellen welke waarde, zonder dat ik ze allemaal wil afwerken want ik mocht maar tien minuten spreken, wij in onze samenleving nog steeds van waarde vinden als we over dit soort onderwerpen discussiëren. Hebben wij onze naaste nog steeds lief. Geven wij nog om onze medemens, die soms in omstandigheden verkeert die niet zo mooi zijn als die waarin wij zelf verkeren en voelen we ons daar dan wel

of niet verantwoordelijk voor. Die waarden zijn nodig om richting te geven aan de rol die wij onszelf toekennen en die wij onze overheid toekennen, omdat wij met elkaar die overheid in het leven roepen om een aantal dingen voor ons te doen. In ieder geval wil ik met deze woorden duidelijk maken dat ik geen overheid wil die zich helemaal terugtrekt uit die samenleving en die weer woorden spreekt als: mensen, u moet het zelf maar uitzoeken. Een overheid die impliciet soms zegt: ik vind de prijs acceptabel dat we een samenleving hebben waarin heel duidelijke winnaars zijn maar ook heel duidelijke verliezers; dat is een kwestie van pech gehad. Ik ervaar dat als een echo uit de crisistijd.

Dat wil niet zeggen dat de discussie over de participatiesamenleving niet zinvol is. Een participatiesamenleving is alleen maar zinvol en kan naar mijn overtuiging alleen maar lukken, als diezelfde overheid gelijkwaardig in die samenleving participeert, door waarden hoog te zetten, door ethische vraagstukken te durven stellen en waar relevant van discussie en beantwoording te voorzien. En een overheid die ten minste op hetzelfde niveau als zij van haar burgers verwacht, verantwoordelijkheid neemt. Dat moeten wij willen, omdat wij een samenleving willen die voor elkaar zorgt. Omdat wij een samenleving willen met pensioenen, in zijn variaties maar wel voor iedereen. Omdat wij een samenleving willen met gezondheidszorg, niet voor enkelen maar voor iedereen, met een gegarandeerd inkomen, met een gegarandeerd minimum welvaartsniveau voor iedereen. Dat is in dit tijdsgewricht met een terugtrekkende overheid geen vanzelfsprekende zaak. Dank u wel.

De heer **Putters**: Goedemiddag allemaal. Hartelijk dank voor deze mooie uitnodiging om hier de Cornelis Lely Lezing te mogen uitspreken. Zeker in het rijtje van voorgangers ervaar ik dat als buitengewoon eervol. Ik wil u ook allemaal bedanken dat u hier opnieuw zit, omdat het in september niet doorging. Terwijl de commissaris aan het spreken was, dacht ik: zal ik dat zeggen of niet. Ik zeg het toch: de reden dat ik hier de vorige keer niet was, was omdat ik zelf direct in de mantelzorg terechtkwam en acuut niet hier kon zijn. Er was even geen andere mogelijkheid dan dat ik deze bijeenkomst moest afzeggen. Dat is eerlijk gezegd de reden. Ik had me niet voorgenomen dat te zeggen, maar door de beide inleidingen dacht ik: het raakt direct; ik zat middenin die participatiesamenleving.

In dat opzicht ga ik nu aan het begin van mijn lezing een klein beetje met de billen bloot. Ik ben iets afgeweken van de titel. Ik heb hem een nieuwe titel gegeven, die luidt: met de billen bloot. Ik vond dat wel een beetje gewaagde titel om in dit provinciehuis uit te spreken. Ik heb het net zelf gedaan. We gaan een beetje met de billen bloot vandaag, is mijn voornemen. De commissaris zei daarnet ook al: participeren in deze samenleving, doen we dat nu al, doen we het voldoende, kan het anders, kan het meer, doet de gemeente wat zij moet doen, doen organisaties en instellingen wat ze zouden moeten of kunnen, en kan het anders. Dus het is wel met het moment van 1 januari in het vooruitzicht, en velen van u of mensen die u kent, zijn druk bezig om alle veranderingen in de zorg en dienstverlening op tijd op orde te krijgen, een mooi moment om die balans op te maken waar we staan in de zorg aan ouderen, mensen met beperkingen, jeugdigen en mensen op de arbeidsmarkt.

Uw wethouders in de gemeenten die hier in Flevoland actief zijn, zijn inmiddels de meest machtige bestuurders van ons land geworden. Sommige ministers denken nog dat zij dat zijn maar die tijd is echt voorbij. Het zijn de wethouders, de burgemeesters. De mantelzorgers zijn nu helden en de keukentafelambtenaar is de spil van de

participatiesamenleving aan het worden. Staat alles nu klaar om dat goed te laten verlopen. Bent u gereed, zijn uw burgers geïnformeerd en is Flevoland er ook klaar voor. Kortom, tijd om met die billen bloot te gaan. Ik bedoel dat natuurlijk overdrachtelijk, en positief.

Ik ga even terug naar waarom we dit debat, dat nu al weer een tijdje gaande is en inderdaad met de troonrede van vorig jaar in een stroomversnelling kwam, over decentralisatie en participatie begonnen zijn. In die troonrede van 2013 werd geprobeerd om dat te duiden met de term participatiesamenleving. De koning noemde het en dan gaat iedereen daarover debatteren. Het was misschien wel wat naïef om te denken dat dat niet zo zou zijn. Als je ineens in de verzorgingsstaat tegenover de participatiesamenleving zit, dan weet je: dat roept heel veel debat op. De vraag is natuurlijk of dat terecht is, of het echt twee heel verschillende dingen zijn. Dat ga ik proberen u te laten zien.

Of daar een heel diepgravende visie achter schuilgaat, is maar de vraag. Participeren doen we allemaal. Heb je daar nu een heel nieuw frame, een heel nieuw raamwerk voor nodig. Het duurde wel tot het voorjaar van dit jaar, april 2014, voordat het kabinet met een nadere toelichting kwam. De Tweede Kamer heeft na de troonrede erover gedebatteerd. Een aantal Kamerfracties wilden graag van het kabinet weten welke visie schuilgaat achter die participatiesamenleving. Er is toen een brief van de minister-president gekomen in reactie op de motie van Arie Slob. Daarin werd eerlijk gezegd vooral aangegeven wat het niet is, namelijk geen sturing van bovenaf, minder beknelling van eigen initiatieven en minder beknelling van ondernemerschap, minder regels over de kwaliteit en betaalbaarheid van voorzieningen en minder belemmeringen voor lokale oplossingen. Dat was de toonzetting in de brief. Wat het dan wel was, was het benadrukken van eigen verantwoordelijkheid van mensen.

Dat debat heb ik natuurlijk gevolgd, omdat het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) op al die terreinen van wonen, werk, zorg actief is en ik dacht september jl.: nu eens luisteren wat daarvan terecht is gekomen in de tweede troonrede van onze koning. Is het dan nog steeds vooral iets wat het niet is, of is er iets meer visie over wat dat zorgen, wonen, werken, participeren op lokaal niveau betekent. De term participatiesamenleving kwam er niet meer in voor. Dat viel mij als eerste op. Ik heb wel een andere term geturfd en die kwam er vijf keer in voor: de veerkracht van de samenleving.

Ik heb zelf maar de conclusie getrokken dat dat ongeveer hetzelfde is. Participatiesamenleving, lokale kracht, veerkracht. Het doet dus in feite een continu beroep op onszelf als mensen, buurtbewoners, ondernemers, verenigingen, om na te denken over: wat kun je zelf organiseren, wat kun je doen voordat je een beroep doet op professionele hulpverlening.

Er liggen wel een aantal maatschappelijke trends aan ten grondslag die de noodzaak daarvan laten zien en die wil ik zo even met u langslopen. Een aantal trends waar we jarenlang over gesproken hebben, laten zich inmiddels in volle omvang zien. Lange tijd bleef het groeiend aantal 65-plussers met een term als vergrijzing een beetje toekomstmuziek. Het is realiteit, we zijn vergrijsd.

Lange tijd bood een gezondere levensverwachting een heel mooi wenkend perspectief om meer dan 80 jaar oud te worden in de Nederlandse samenleving. En het is nu realiteit. We worden gemiddeld ouder dan 80 jaar.

Lange tijd bood ons onderwijssysteem een perspectief aan lager opgeleiden om hogerop te komen en verder te studeren. En het is nu realiteit. Ons onderwijs biedt heel veel kansen aan mensen om hogerop te komen, ook al liet een recent rapport van ons en de WRR vorige week nog weten, dat er wel een afstand is tussen lager en hoger

opgeleiden. Dat betekent niet dat we niet veel meer kansen creëren voor mensen om ook in het onderwijs hogerop te komen. Dus laten we de feiten onder ogen zien.

Decentraliseren is enerzijds het gevolg van een rijksoverheid die er niet in is geslaagd om een aantal problemen in de zorg en op de arbeidsmarkt en de kostenstijgingen die daarmee gepaard zijn gegaan, effectief aan te pakken. Dus voor een deel zit het hem ook in die kostenstijgingen. Maar het komt ook omdat de maatschappelijke trends ons in die richting sturen. Ik loop een vijftal van die trends graag met u langs, want die geven in feite aan hoe de participatiesamenleving zich ontwikkelt. Het gaat namelijk over hoe we vandaag de dag anders werken, hoe we anders zorgen, hoe we anders leren en ook hoe we anders mee willen beslissen over wat er in onze stad, in onze wijk, in onze buurt gebeurt.

De eerste trend die ik met u bespreek, is dat we ouder worden. De oudere, meer geëmancipeerde en gezondere bevolking. We zijn steeds hoger opgeleid. We leven langer in goede gezondheid. We zijn geëmancipeerder dan voorheen, zelfstandiger dan ooit en we vinden van jong tot oud inmiddels aardig onze weg in de kennissamenleving. We hebben recent nog weer op een rij gezet hoe bijvoorbeeld het mediagebruik onder de Nederlanders zich ontwikkelt. Daarin kan ik u melden dat met name het facebook gebruik, de social media, onder ouderen een vlucht aan het nemen is. Dus de gedachte dat dat niet landt bij 65-plussers: dat is absoluut niet waar. We zien dat juist daar een enorme toename aan mediagebruik is, om maar iets te noemen. Dat is wel belangrijk om ook als oudere je weg in die kennissamenleving te vinden.

Ik noemde het al, mannen worden gemiddeld ongeveer 80 jaar oud in ons land. Vrouwen bijna 83 jaar. Dus de vrouwen hebben nog steeds een beetje een voorsprong op de mannen. Dat verschil wordt wel kleiner. Het zal u misschien bekend zijn wat daarvan de oorzaken zijn. Dat zijn twee hoofdoorzaken, waardoor het bij vrouwen niet meer zo snel gaat en de mannen met een inhaalslag bezig zijn. Bij vrouwen komt dat onder meer door een hogere arbeidsproductiviteit. Dus meer arbeid verrichten, leidt ook tot een stukje ongezondheid. Maar met name het roken. Het roken onder vrouwen zorgt dat de levensverwachting een beetje stabiliseert. We worden dus oud; 80, 83 jaar. Richting 2040/2060 betekent dit dat er van de huidige 2,6 miljoen 65-plussers in 2040 ongeveer 4,8 miljoen zijn. Dat is dus een dikke 2,2 miljoen 65-plussers erbij. Het bijzondere aan die groep is dat de helft daarvan 75-plus zal zijn. Even om dat in perspectief te zetten: in totaal zullen er in 2040 evenveel 75-plussers zijn als we nu in totaal 65-plussers hebben in de Nederlandse samenleving. Dat is dus een enorme toename van het aantal 65-plussers. U moet niet van mij verwachten dat ik dit als probleem ga neerzetten. Ik zie het als een grote zegen voor onze samenleving, want die groep is niet alleen geëmancipeerder en zelfstandiger maar ook vaak koopkrachtiger, hoger opgeleid en eigenwijzer dan ouderen ooit geweest zijn. Dat kan inderdaad ook tot wat problemen leiden, maar laten we even ervan uitgaan dat dat ook ervoor zorgt dat deze groep mensen langer kan, wil en zal deelnemen aan de samenleving.

De cijfers die ik u zojuist gaf, roepen wel een aantal vragen op. De discussie op het Binnenhof over langer doorwerken, tot 67 jaar, lijkt een klein beetje een achterhoedegevecht. Zo'n enorme grens. Er zullen inderdaad ouderen zijn die nog veel langer en meer kunnen participeren op de arbeidsmarkt en er zullen er zijn die dat minder kunnen. Dus is dat nu het juiste debat om te voeren. Ik zet daar mijn vraagtekens bij. Maar je ziet wel dat daar een belangrijke opgave ligt naar de toekomst toe en dat ook een deel van die ouderen hulp nodig zal hebben. 75-plussers van 2040 nemen niet allemaal meer deel aan de arbeidsmarkt. Hooguit een deel daarvan dat hoger

opgeleid is of nog iets kan en wil doen, maar lang niet allemaal. Het aantal chronisch zieken zal ook toenemen. Dus er is hulp nodig, er is ondersteuning nodig. Die vragen roept het ook op.

In het onderzoek van het SCP zien we dat ouderen elkaar daar vaak bij willen helpen, dus dat het niet alleen een kwestie is van dat meer jongeren in de zorg moeten, of dat kinderen meer voor hun ouders moeten gaan zorgen. Je hebt ook niet altijd zin in een 20-jarige aan je keukentafel of aan bed. Ouderen helpen elkaar graag. Daar houdt je ook nog een goed gesprek met generatiegenoten aan over.

Kortom, de trend dat we ouder worden, heeft een aantal positieve kanten maar roept ook een aantal vraagstukken op.

Trend twee is het opleidingsniveau in Nederland. Ik probeer vanuit die maatschappelijke trends de participatiesamenleving te belichten. We hebben even veel hoogopgeleiden als minder laagopgeleiden in Nederland in de afgelopen tien jaar. Laat mij dat toelichten.

Het totaal van de bevolking is hoger opgeleid. In een periode van tien jaar nam het aantal hoger opgeleiden met 8% toe, maar nam ook het aantal lager opgeleiden met 8% af. Dat betekent dat we nog steeds in een beweging zitten naar meer hoger opgeleiden. Dat roept een paar vragen op: hoe zet je vakmanschap neer, hoe waardeer je ook mensen die een vak geleerd hebben in plaats van aan de universiteit gestudeerd te hebben. Het kabinet is ook bezig om na te denken over hoe je vakscholen weer meer in positie kunt brengen en hoe je het leren van een vak kunt waarderen. Maar het is nog steeds zo, en dat zien wij in ons onderzoek terug, dat het beeld bij studenten, en ook de praktijk laat dat zien, is: je maakt carrière met een hogere opleiding, je hebt hogere inkomsten met een hogere opleiding. Daar liggen dus nog wel een paar grote vraagstukken.

Als je kijkt naar mannen en vrouwen, dan zie je dat ook hier vrouwen positief uitkomen. Het aantal jong volwassen vrouwen dat hoger opgeleid is, is inmiddels het aantal mannen voorbijgestreefd. Je ziet dat dat met 14% in de afgelopen jaren gegroeid is, ten opzichte van mannen met 8%. Het zijn maar een paar cijfers. Je ziet hogere opleiding, met name onder vrouwen meer arbeidsdeelname, en dat heeft de Nederlandse samenleving heel erg gewijzigd.

Dat roept een paar vragen op. Ik noemde al even het vakonderwijs. Hoe waarderen we de lager opgeleiden in ons land. Maar het roept ook de vraag op: hoe ga je met excellentie om. We zien dat ons onderwijssysteem goed scoort als het gaat om het wegwerken van onderwijsachterstanden. We zijn ook steeds beter in staat, juist door lokaal goed samen te werken, om uitval te voorkomen, om drop-outs te voorkomen, maar we bieden nog steeds weinig kansen aan mensen die excellent presteren en die net iets meer kunnen of een stapje harder zouden kunnen lopen; op universiteiten maar ook op middelbaar onderwijs. Wat doen we daaraan? Ook die vraag roept dat op.

De inzet is zowel op excellentie in het hoger onderwijs als op vakmanschap in bijvoorbeeld het mbo. Dat is allemaal tegelijkertijd nodig in de participatiesamenleving, want, ik zei het al, we zijn in feite beland in een leven lang leren. Het gaat steeds meer over: hoe wendbaar ben je, kun je wisselen van vak, kun je wat bijleren. Eigenlijk moeten we, nog veel meer dan we vandaag de dag doen, onze scholieren duidelijk maken dat de dag dat ze hun diploma op zak hebben, het diploma al achterhaald is. Dat is een vrij harde boodschap, maar dit zullen we ons moeten aanleren. Technologie, internet, we hebben hele discussies over de robotisering gehad de afgelopen weken, leiden ertoe dat beroepen veranderen, dat vakken veranderen en dat je continu moet bijleren. Onderwijs, en ook werkgevers, zijn daarbij onmisbare schakels in die participatiesamenleving, om ons en onze jonge mensen die wendbaarheid aan te leren, in plaats van alleen maar een vak te leren waar je de rest van je leven mee uitkomt. Ik noemde het onderwijs als tweede trend.

De derde trend zou u ook hier herkennen. De ruimtelijke verschillen in Nederland. Wij constateren bij het planbureau dat die ruimtelijke verschillen toenemen. Die hebben wel invloed op hoe je participeert in de samenleving. Krimp versus groei. Is er werk of is dat er niet. Trekt het midden- en kleinbedrijf weg of niet. Is er leegstand en vergrijzing of niet. Dat heeft heel veel invloed op de vraag of je met je papiertje werk kunt vinden, of er heel veel of wat minder zorg voor ouderen nodig is. Wij constateren dat de verschillen in Nederland groeien. De economie en de arbeidsmarkt zijn een levensader voor de vitaliteit van een regio, van een provincie. Als we kijken naar de verschillen die ontstaan in sociale status en kijken naar opleiding, gezondheid en inkomen, dan zien we dat met name in de verder van de stad gelegen dorpen sprake is van een daling in sociale status. Dat betekent dat daar de problemen groter zijn dan in de stad als het gaat om inkomen, gezondheid, schulden. Dat stapelt zich op en je ziet dat die sociale status, de optelsom die wij eraan geven, daar daalt. Daar is sprake van krimp, ik noemde het al: de bedrijvigheid die vaak wegtrekt, de jongere hoger opgeleiden en gezondere mensen die daar wegtrekken.

De dorpen dichtbij de steden doen het aanzienlijk beter, want daar wonen vaak de jongere hoogopgeleiden die in de stad werken. Bedrijven, onderwijsinstellingen en gemeenten staan dan ook voor de belangrijke maatschappelijke opdracht om daar goed naar te kijken en dat te koppelen aan de vragen: wat is hier nodig voor arbeidsmarktbeleid, wat kunnen ziekenhuizen of onderwijsinstellingen daarin betekenen, hoe ziet de demografie van de regio eruit. Als wij kijken naar de sociale staat van Nederland, dan zien we dat dat niet alleen in dorpen en steden nogal van elkaar verschilt, maar dat het voor de hele Nederlandse samenleving nodig is om daarnaar te kijken omdat de aantallen mensen waar de problemen zich stapelen, toenemen. Wij hebben in de sociale staat van Nederland, ons tweejaarlijkse rapport over hoe het gaat met Nederland, vorig jaar geconstateerd dat de kwaliteit van leven in Nederland heel hoog is. We scoren internationaal overal hoog in de indexen. Dat mag ook wel even gezegd worden. Mijn voorganger, Paul Schnabel, vatte dit altijd samen met: wij voelen ons als volgt, met mij gaat het goed, maar met ons gaat het slecht. Zo voelen die indexen ook een beetje. We scoren hoog in onderwijsprestaties, in veiligheid, in koopkracht, in geluk. Dat is ook wel voor mijzelf, maar zodra we het over onze samenleving hebben, kijken we daar vaak iets anders tegenaan. Inmiddels is de groep waarmee het individueel wat slechter gaat ook aan het groeien. Dat is zo'n 6 à 7% van de Nederlandse bevolking, die een stapeling van problemen ervaart in inkomen, schulden, achterstanden. Precies met die groep hebben de gemeenten uitdrukkelijk te maken. Hadden ze al, maar die groep zit ook vaak in de doelgroepen van de decentralisaties. Dan hebben we het bijvoorbeeld over bijstandsmoeders, eenoudergezinnen, niet-westerse migranten, een deel van de ouderen, maar laat ik daar meteen bij zeggen, omdat dat in het publieke debat en in het politieke debat soms een beetje scheef getrokken wordt, dat wij nog steeds zien dat 65-plussers er gemiddeld in Nederland sinds de crisis 1 tot 2% op vooruit zijn gegaan. Dat geldt niet voor alle 65-plussers. Je hebt heel duidelijk uitschieters naar beneden en een aantal die iets omhoog gaan. De groep die er in koopkracht het sterkst op achteruit is gegaan, zijn de ZZP-ers, kleine zelfstandigen. Dan hebben we het over 11 à 12% in koopkracht. Dus het is soms wel goed om die verschillen met feiten en cijfers te onderbouwen.

Al met al zien wij grote verschillen tussen krimpregio's en de stad. Dat was de derde trend die ik u wilde meegeven. Het maakt wel uit of je in zo'n krimpregio woont of niet. Dat maakt uit voor hoe de arbeidsmarktkansen liggen, hoe het onderwijsaanbod eruit ziet en of er wel of niet voldoende mantelzorg verleend kan worden ook door jongere mensen.

Ik was laatst bij een bijeenkomst die de Achterhoek organiseerde in Den Haag. Dat was wel een mooi voorbeeld. Overigens doen ze dat goed. Ik weet niet of u dat soort dingen vanuit Flevoland doet, maar zij gaan jaarlijks met

drie bussen vanuit de Achterhoek naar Nieuwspoort. Daar zitten dan de mensen van ziekenhuizen, burgemeesters, gedeputeerden, woningcorporaties. Ze roepen alle Kamerleden en ministers bij elkaar en stellen een vraagstuk centraal voor die regio. Dat was de krimp in de Achterhoek. Heel slim georkestreerd, want ook minister Blok was er. De corporaties zitten daar natuurlijk ook met een aantal problemen: hoe mag je wel of niet omgaan met vastgoed, en welke vrijheidsgraden heb je om daadwerkelijk met gemeenten en zorginstellingen iets te doen. Hij werd daar wel even voor het blok gezet: er waren een aantal problemen in die krimpregio waarbij hij als minister van wonen echt nodig was om dat recht te trekken. Ze sleepten daar die avond in Nieuwspoort toch een experimentstatus uit. Dat vond ik heel mooi en ook belangrijk om even voor het voetlicht te brengen, dat je in een krimpregio met problemen zit, en dat er als je net iets anders met de regels omgaat, kansen liggen. Want het feit alleen dat er meer ouderen in je regio wonen, hoeft niet altijd een probleem te zijn. Ouderen hebben andere behoeften aan horeca, willen soms best nog één of twee dagen in de week werken, willen ook vaak nog vrijwilligerswerk doen. Dat vraagt dus iets anders van bedrijven, vrijwilligersorganisaties en gemeenten dan in een groei regio. Dit is de boodschap die ik op die derde trend aan u wil meegeven.

De vierde trend. Die heb ik genoemd: tussen de wijk en de wereld; het lokale en het globale. Naast het verschuiven van taken en verantwoordelijkheden van de nationale naar de lokale overheid en gemeenschap op al die terreinen die ik net noemde, zien we ook een voortgaande internationalisering. Ook daar heeft de participatiesamenleving mee te maken. Er worden namelijk niet alleen taken en verantwoordelijkheden naar het lokale getrokken, maar ze worden ook weggetrokken naar Brussel, naar het Europese en naar het internationale. Wij hebben een onderzoek dat we noemen: het continu onderzoek burgerperspectieven. Wij brengen kwartaalgewijs berichten uit die op onze website te vinden zijn over het vertrouwen van Nederlanders in de overheid, de economie, Europa, de euro. Erg interessant om te volgen ook in de activiteiten die u wellicht zelf doet. In dat onderzoek zien we dat er scherpe tegenstellingen ontstaan in hoe Nederlanders over het internationale en het Europese denken. Globalisering, Europese afstemming en bijvoorbeeld de digitalisering van de leefsituatie beïnvloeden een zekere mate van onzekerheid over de directe leefomgeving en de vraag of je nog zelf keuzes kunt maken economisch gezien op de arbeidsmarkt, of dat de Polen en de Bulgaren komen, of dat je nog maatschappelijk gezien keuzes kunt maken in de zorg terwijl Brussel allerlei regels stelt. Dus de vraag hoe we ons werk waarderen, hoe we onze zorg waarderen, hoe we op de arbeidsmarkt acteren en ons netwerk inrichten, heeft ook te maken met hoe we ons voelen over de globaliserende wereld en waar de onzekerheid vandaan komt of al die voorzieningen er nog wel zullen zijn naar de toekomst toe.

Het raakt ook kwesties van identiteit. Wie zijn we, wat is onze verzorgingsstaat nog. Dat wordt steeds meer, zien wij in dat onderzoek, als een soort bedreigd nationaal bezit ervaren. Is onze verzorgingsstaat echt iets anders dan die participatiesamenleving. Is de zorg er nog als je het nodig hebt. Voor heel veel mensen is dat een kenmerk van onze nationale staat. Het gevoel om minder grip te hebben op die persoonlijke en gemeenschappelijke toekomst, zorgt voor veel onzekerheid. De commissaris noemde al even het AD-onderzoek. Dan is het interessant hoe mensen gaan handelen. Wat ze dan belangrijk gaan vinden. Het kleine wordt weer belangrijker, want daar hebben we gewoonweg meer grip op. Dus de wijk, de buurt, de familie. Het verbaasde mij dan ook niet dat de uitkomst van het AD-onderzoek een heel positieve uitkomst was, namelijk dat als je naar je eigen omgeving kijkt: daar kun je iets voor doen. Daar kun je iets voor over hebben, en vaak heel direct, voor de wijk, de buurt of de burens. Heel veel Nederlanders geven aan dat ze dat willen. Niet iedereen kan het. Daar kom ik zo even op terug, want er zijn wel degelijk problemen. Mantelzorgers zijn vaak overbelast, vrijwilligerswerk kan niet altijd, maar mensen willen

het wel. Wij denken dan ook dat door de onzekerheid over die globaliserende wereld en over wat we allemaal niet meer in de hand hebben, mensen nog meer die directe leefomgeving gaan waarderen.

De vijfde en laatste trend die ik wil noemen, is die van de digitalisering en de medialisering. Die heeft in feite met alles te maken. Arbeidsmarkt, zorg, hoe gaan we met de wijken en de buurten om. Steeds meer combineren we dat met media en digitaal werken. Dat geeft ons ook wat meer grip op het participeren in de samenleving.

Het verandert in de allereerste plaats hoe we als families met elkaar omgaan. Ik weet niet hoe u dat ervaart - misschien appt u met kleinkinderen, de één wel de ander niet wellicht, maar het verandert relaties. Familiale relaties zijn gewoonweg horizontaler geworden. We gaan directer met elkaar om. Dat komt overigens niet alleen door de media en digitalisering, dat is ook een proces van tientallen jaren waarin relaties tussen kinderen en ouders wat gelijkwaardiger zijn gaan worden. Het komt ook door een hoger opleidingsniveau van jongeren. Veel jongeren zijn hun ouders in opleidingsniveau voorbijgestreefd in de afgelopen decennia. Je ziet ook dat zowel onder jong als oud het internet en de sociale media hebben gezorgd voor frequentere contacten. Wij hebben voor onze opleidingen, ik zit ook nog één dag in de week in Rotterdam bij de universiteit, daar eens iemand naar laten kijken. Wij dachten: dat digitale en die sociale media, wat moeten wij daar eigenlijk mee want het maakt de contacten zo oppervlakkig. Dat is ook wel een beetje zo. Het maakt het sneller, het maakt het oppervlakkiger. Maar één andere conclusie moesten wij ook trekken en dat doet u misschien ook voor uw familie: we hebben vaker contact dan ooit. Vroeger was het heel normaal dat je elkaar een week niet zag, of dat je na een paar dagen een keer belde. Vandaag word je al zenuwachtig als je drie uur lang niets van je kind gehoord hebt, of als je twee dagen even niet een facebookberichtje hebt gezien. Dus het heeft de contacten onderling versneld, vergemakkelijkt, maar ook geïntensiveerd, ook al zijn ze soms wat oppervlakkiger. Dat vraagt nogal iets van mensen. Het betekent dat we vaardigheden moeten hebben om snel te communiceren, om kritisch te denken, om steeds na te denken wanneer je wel een uitgebreider gesprek met mensen aangaat. Het versterkt ook het tweerichtingsverkeer, niet alleen in families, maar ook in onderwijs. In toenemende mate online courses voor studenten, dus het hele onderwijs gaat op de schop door deze beweging. Dat geldt ook voor werkgevers die steeds meer online werken. De digitalisering verandert onze familierelaties maar ook onze sociale netwerken, onderwijs- en arbeidsrelaties.

En Nederland loopt op kop. Dat blijkt weer uit recent onderzoek in Europa. Wij lopen op kop ook onder ouderen als het gaat om digitalisering en medialisering. Dit biedt dus ontzettend veel kansen, ook in de ouderenzorg, in de mantelzorg, voor vrijwilligerswerk, om netwerken met elkaar te hebben, om in contact te staan met elkaar, en om te signaleren als er bij iemand iets mis is. Het biedt vooral ook heel veel kansen voor betere zorg, beter werk en betere ondersteuning. Ik vertel u, nu noem ik toch nog maar even een cijfer want ik denk niet dat u zich dat realiseert, dat Nederlanders gemiddeld genomen achtenhalf uur per dag bezig zijn met media. We doen dat tegelijkertijd met andere dingen. Dus tijdens het werk, tijdens het onderwijs, tijdens het eten, misschien nu wel. Ik weet niet wie hier zit te tweeten. Ja, daar iemand. Dat neem ik u niet kwalijk, want het betekent helemaal niet dat u niet hoort wat ik zeg. Dat kunnen wij namelijk vandaag de dag. Wij kunnen multitasken. Het heeft dus heel veel veranderd. Natuurlijk moeten we oppassen voor oppervlakkigheid en voor een gebrek aan aandacht.

Waarom heb ik deze maatschappelijke trends de revue laten passeren.

Uit de zaal: Mag ik u even onderbreken, of mag dat niet?

De heer **Putters:** Als het van de voorzitter mag.

De heer **Leeuwe:** Het mag eigenlijk niet, maar deze vraag wel.

De heer **Putters:** U vraagt het zo vriendelijk.

Uit de zaal: Ik hoor jou één ding niet noemen. Ik hoor ook bij de ouderen, maar ik vind dat wij ouderen zijn verdreven uit onze steden, vanwege de toekomst van onze kinderen. Wij zijn uit Amsterdam verdreven, omdat er geen plek was, geen mooie woning, geen perspectief voor de kinderen.

De heer **Putters:** Dat vraagstuk ligt er natuurlijk vandaag de dag nog steeds. Je ziet dat het niet voor niets is dat ook nu weer jonge mensen, waarschijnlijk net zoals dit decennia geleden het geval was, uit regio's wegtrekken omdat daar niet voldoende arbeid is, of omdat ze daar niet kunnen wonen, of hun kinderen de school kunnen bieden zoals ze dat zouden willen. Dat is precies de reden dat ik bijna zou willen oproepen, ook richting gemeenten, om af en toe even te kantelen en te denken: zijn we nu voldoende bezig met de aantrekkelijkheid van de regio. Is het altijd erg. Als mensen wegtrekken als ze zelf niet willen, is dat op zichzelf natuurlijk een probleem, maar je ziet ook dat er mensen naar de stad trekken die dat graag willen. Ik denk dat daar wel creatief over nagedacht kan worden. Wat kun je doen om enerzijds mensen te houden, anderzijds aantrekkelijk te zijn als regio voor bijvoorbeeld een ouder wordende bevolking. Maar ik ben het met u eens. Er zijn altijd redenen waarom mensen uit een bepaald gebied of een stad wegtrekken en dat kan ook een probleem zijn. Ik ga even verder, maar uw opmerking sla ik zeker op.

Ik heb de maatschappelijke trends met u willen delen omdat ze de verzorgingsstaat wel degelijk onder druk zetten. Er kan meer, we willen meer zelf. De kosten van voorzieningen stijgen, daar moeten we een oplossing voor vinden. Deze trends zorgen er dus voor dat we anders samenleven en niet meer op de oude voet kunnen doorgaan. Dat betekent niet dat het simpel is om dat te veranderen en het heeft heel veel gevolgen voor zowel de lokale als regionale samenleving. Daar wil ik nu naartoe, want wat betekent het voor de lokale en regionale overheid en politiek.

Laat ik beginnen bij hoe wij in de democratie beslissingen nemen, want de participatiesamenleving raakt ook onze democratische samenleving. Wie gaan er over de voorzieningen, wie bepaalt hoe we een vraagstuk aanpakken. Wij kiezen in onze democratie volksvertegenwoordigers via de representatieve democratische werkwijze. Wij kiezen gemeenteraden, wij kiezen Provinciale Staten. De volksvertegenwoordigers die namens ons beslissingen nemen over al die terreinen die ik net noemde. Anderzijds worden we in de participatiesamenleving soms bijna dwangmatig opgeroepen om in een doe-democratie te participeren. We hebben het al vaak heel druk maar we moeten ook zorgen, leren, meebeslissen in de wijk, gemeenteraden mee beïnvloeden. Dat is nogal wat. Hoe verhoudt zich dat tot gemeenteraden, Provinciale Staten, die door de bevolking zijn gekozen. Kunnen zij dan weer de beslissingen die wij in de wijk nemen als participerende burgers overrulen, omdat ze het er als representatieve democratie niet mee eens zijn? Het is geen ondenkbaar scenario, dat dit in de komende tijd in toenemende mate zou kunnen gaan spelen. We zien natuurlijk in Den Haag dat dit in volle omvang continu gebeurt. Er worden verantwoordelijkheden en taken lokaal neergelegd. Of dit nu naar gemeenteraden is, of naar burgers, of naar vrijwilligersorganisaties, of bedrijven,

op het moment dat het even niet bevalt of er even niet te veel verschillen tussen gemeenten ontstaan, zien we dat Kamerleden dat toch weer overrulen, de neiging daartoe hebben en het terugtrekken. Dus helemaal ondenkbaar is dat niet. We zien in ons onderzoek waar dat toe leidt. Tot verwarring onder burgers, maar ook tot dalend vertrouwen in de politiek. Als je eerst het één zegt, het terugtrekt en dan weer het andere moet. Dat leidt ertoe, zien we in onze onderzoeken, dat structureel minder dan 40% van de Nederlandse bevolking vertrouwen in de politiek heeft.

Lokaal ligt dat hoger. De uitgangspositie is veel gunstiger dan in de landelijke politiek. Burgers hebben meer vertrouwen in de lokale politiek. Maar dit gevaar ligt wel een beetje op de loer. Hoe ga je om met steeds meer participerende burgers die zelf beslissingen nemen en een gemeenteraad die zich daar zo af en toe naar zal moeten schikken. De Vlaamse politicoloog David van Reybrouck heeft daar een aantal dingen over geschreven en die geeft, vind ik, scherp aan dat de instituties van onze democratie niet altijd met de tijd dat mensen meer zelf willen beslissen, hebben meebewogen. Ze zijn in veel opzichten nog steeds hetzelfde als ze honderd jaar / tweehonderd jaar geleden waren. Een gekozen burgemeester hebben ook nog steeds niet. Van Reybrouck geeft aan dat de representatieve democratie zich daarbij te veel ontwikkeld heeft als een selectiemechanisme van hoger opgeleiden die voor de grotere gemeenschap beslissingen nemen en waar een deel van de samenleving steeds minder herkenning in vindt. Dat zien we terug in populistische geluiden maar ook in wantrouwen. Overigens maak ik daar meteen een kanttekening bij. We zien dat de lokale partijen de weg weer gevonden hebben na ook andere groepen in de samenleving, en niet alleen maar het kleinere hoogopgeleide electoraat dat zich voor de gevestigde politieke partijen wilde inzetten.

We zijn dus hoger opgeleid, meer geëmancipeerd. We hebben meer mediamogelijkheden. We hebben dus ook onbegrensde mogelijkheden om betrokken te zijn en mee te kunnen beslissen. Dat moet ons dwingen volgens Van Reybrouck om anders over democratie na te denken, om te voorkomen dat we te veel een elitedemocratie worden. Hij pleit dan ook voor het samenstellen van een democratische arena door loting - het is voor sommigen een verstrekkend voorstel - eventueel om dat voorlopig naast een representatieve democratie te doen. Waarom ook niet? Waarom zou dat mindere democratie opleveren als je op basis van een loting uit de gemeentelijke basisadministratie een groep mensen bij elkaar zet die mee beslissingen neemt. In Amersfoort heeft men dat gedaan bij aanvang van de raadsperiode, door een geselecteerde groep uit de gemeenschap mee te laten beslissen wat de prioriteiten van de gemeenteraad zouden moeten zijn.

Voorlopig blijven wij nog hangen in gedachten over een zogenaamde doe-democratie. Dus wel taken rond veiligheid bij mensen neerleggen, ook: lost u het op in de mantelzorg bij mensen neerleggen, maar de wat grotere beslissingen bij de gemeenteraad laten liggen. Dan zien we vaak dat er onvrede ontstaat, dat mensen wel iets over hebben voor hun omgeving, maar dat ze over stoeptegels mogen meepraten of over de prioriteiten in bezuinigingen en voor hun gevoel niet altijd over de zaken die er echt toe doen. Dan sta je toch een beetje met je handen in het haar, ook als lokale democratie. Vooral als burgers mogen tekenen bij het kruisje en dan verder niets meer mogen zeggen.

Een fundamentele doordenking van ons Huis van Torbecke, hoe en wat is de toekomst van de representatieve democratie, is in mijn ogen de Achilleshiel van de omvorming van onze verzorgingsstaat. Als je zo fundamenteel de verhoudingen in Nederland verandert, dan moet dat consequenties hebben voor hoe we democratisch gezien beslissingen nemen, hoeveel zeggenschap burgers echt mogen hebben. De emancipatie van onze bevolking vraagt daar ook om, want mensen kunnen het beter zelf. Dit is misschien wel het moment om een stap verder te gaan.

Misschien wel verder te gaan dan het nadenken over gekozen burgemeesters en referenda, maar vooral ook om de mogelijkheden van ICT en media te benutten om mensen echt meer zelf beslissingsbevoegdheid te geven. Ik heb kortgeleden gepleit voor een staatscommissie; dat doe je soms ook vlug naar voren om eens wat wijze mensen erover te laten nadenken. Dat werd niet opgepikt. Dat is niet zo verrassend, want: weer een commissie. Maar tot mijn verrassing kwam het idee in de algemene beschouwingen van de Eerste Kamer onlangs naar voren, door mijn oud-collega Loek Hermans naar voren gebracht, die zei: dat twee Kamerstelsel past niet meer helemaal bij deze manier van handelen en denken van burgers, het past niet helemaal meer bij hoe we ons als samenleving ontwikkelen; we hebben een legitimiteitsprobleem als Eerste Kamer. Indirect gekozen, weliswaar door de mensen in deze zaal, maar we hebben een probleem.

Ik vond het jammer dat het gebeven is bij een doordenking van het Kamerstelsel en eerlijk gezegd - ik heb het Loek nog niet zelf gezegd, maar ik beloof jullie dat ik dat zal doen - een beetje naar binnen gekeerd om het weer over de Eerste en de Tweede Kamer te hebben en hoe het toekomstige parlementaire stelsel er moet uitzien. Er is wel iets meer aan de hand in Nederland. We hebben gemeenteraden die aan zet zijn, we hebben regio's en provincies die aan zet zijn. Dus de vraag of je er bent met in 2019 een rapport over de toekomst van de Eerste Kamer, dat weet ik niet. Maar misschien zouden we kunnen beginnen met de Eerste Kamer door loting te laten kiezen, zoals Van Reybrouck wil. Laten we eerlijk zijn, de Eerste Kamer is ooit ontstaan door loting door de koning. Hij had een vriendengroep en dacht: die zet ik daar neer. Misschien kunnen we nu de bevolking de Eerste Kamer laten loten. Het is maar een idee.

In ieder geval is de boodschap die ik wil meegeven: er moet op dit front wel iets gebeuren. Ik ben hier in Flevoland. U hebt een overzichtelijke provincie. Een zestal gemeenten. U bent gewend om te pionieren, dat is uw geschiedenis, ook om de verbinding met uw bevolking op een nieuwe manier vorm te geven. Ik zou u dan ook willen uitdagen: neemt u de voortrekkersrol, bedenkt u nieuwe manieren om die democratische verhoudingen vorm te geven en ga gewoon in tegen wat er in Den Haag gezegd wordt, bedenk nieuwe manieren om uw provinciale en lokale democratie kracht bij te zetten. U hebt dat op verschillende punten al laten zien in het verleden, want u loopt met omgevingsdiensten, jeugd, ik heb dat van de commissaris begrepen, vaak voorop.

Die maatschappelijke trends hebben dus gevolgen voor de democratie; niet alleen voor de democratie, maar ook voor de ambtenarij. Hoe de ambtenarij werkt en hoe de journalistiek werkt. Dat is het laatste deel van mijn betoog.

Democratie is meer dan volksvertegenwoordigers alleen. Ambtenaren moeten goed hun werk kunnen doen, want hoe beoordeel je of er hulp nodig is, hoe beoordeel je of het goed gaat in een wijk, hoe beoordeel je of het veilig genoeg is. Is het beleid dat we maken SMART genoeg, is het controleerbaar voor burgers. Daar heb je wel een aantal handvatten voor nodig. Gelukkig hebben we een VNG die daar een aantal handvatten voor biedt en wij proberen dat als SCP ook te doen, maar je moet wel gaan nadenken met elkaar, politiek en ambtelijk: wat vinden wij goede zorg, hoort daar tafeltje-dekje bij, vinden we verwaarlozing van mensen een slechte zaak, ik hoop van wel maar waar ligt dan de norm. Daar heb je ambtelijke kennis en kunde voor nodig. Het zal steeds meer op het bordje van journalisten komen te liggen om daarop te controleren, om aan de kaak te stellen waar het niet goed gaat. Maar zijn die lokale en regionale journalisten er nog? Zitten ze nog op de tribunes bij de raadsvergaderingen. Hier misschien nog wel, maar in heel veel gebieden in Nederland is dat lang niet altijd het geval. Dat is wel nodig.

Dus ik breek ook een lans voor de ambtelijke deskundigheid om alles te kunnen wegen. En ja, in verkiezingen

wordt er toch vaak voor gepleit om te bezuinigen op de ambtenaren. Je zou misschien ervoor kunnen pleiten dat de bezuinigingen die op de departementen worden gepleegd naar aanleiding van de decentralisaties, iets meer in plaats van een bezuiniging naar het lokale zouden kunnen gaan. Daar is namelijk iets anders nodig dan we lange tijd gehad hebben. Ambtenaren moeten zich inleven in de burger die aan het keukentafelgesprek zit. Dat vraagt een andere deskundigheid dan we lange tijd gezien hebben. Ik maak mij dus zorgen om de ambtelijke kennis, de vakinhoudelijke kennis en de journalisten die daar bij zitten om erover te rapporteren.

Ik begon met blote billen en daar eindig ik ook mee. Dan noem ik even de billen van de burens. Ik noem dat omdat ik bij de mantelzorg aanbeland ben. We moeten investeren in goede ambtenaren, er moet journalistiek zijn, maar uiteindelijk komen we bij onszelf terug. Hebben wij het er dan voor over om voor elkaar te zorgen in die participatiesamenleving. Ik heb in het afgelopen jaar nogal eens een woordenwisseling gehad met het kabinet daarover, want ik heb op verschillende plekken geroepen dat mensen zich zorgen maken over de vraag of ze voor de billen van de burens moeten gaan zorgen. Dit mag ik eigenlijk niet zeggen; ik mag alles zeggen. Het kabinet kan mij daar ook niet in tegenhouden, dus ik herhaal het gewoon.

Waarom is daar een kritische noot bij te zetten? U kunt niet verplicht worden om voor de billen van de burens te zorgen. Dat zeg ik er allereerst bij. In de wet blijft lichamelijke verzorging een verzekerde zorg. Er is dus geen keukentafelambtenaar die u kan vertellen dat u aan uw ouders of uw partner of burens lichamelijke zorg moet verlenen. Waar ik wel de vinger bij leg met die titel billen van de burens, is dat mensen zich er zorgen om maken: moet ik dat in de toekomst ook gaan doen, wat nu als ik het niet wil of niet kan, hoe verloopt een keukentafelgesprek, stuurt dat wel of niet richting meer de verzorging van de naaste die hulp nodig heeft. Daar komt dus de deskundigheid maar ook de betrokkenheid van de lokale ambtenaar of indicatiesteller bij om de hoek kijken en daarmee is het wel degelijk een vraagstuk. Wij zien dat veel mensen zich daar zorgen over maken, want wie schat in, wie indiceert, wie weegt af, wie beslist en wie controleert. Het was dus een belangrijke vraag waarover gemeenteraden het zouden moeten hebben, over de billen van de burens, ook al staat in de letter van de wet dat je daartoe niet verplicht kunt worden. Wij zien dat heel veel mensen willen zorgen, maar vaak niet meer de tijd hebben. Je woont niet altijd meer om de hoek bij je ouders, dus je bent niet altijd in staat om iedere dag langs te gaan. Je hebt ook niet altijd de gelegenheid om het te combineren met je werk, ook al ben je er wel toe bereid. Dus het kan niet altijd, maar mensen willen het ook niet altijd. In de ouder-kindrelatie zitten elementen die niet altijd tot mantelzorg leiden. Gezinnen zijn vaak uit elkaar gevallen, maar het verzorgen van je ouders is ook niet voor ieder kind een vanzelfsprekendheid. Mantelzorg, daar kies je niet voor. Dan zie je dat heel veel mensen het gewoon doen. Dat is iets waar je in rolt. Maar vrijwillig iets doen voor de burens of voor mensen in een straat of wijk verderop, is voor veel mensen al een veel grotere opgave. Dat wil je nog wel doen, als het een afgebakend klusje is. Een keer een boodschap doen, medicijnen bij de apotheek halen, maar veelal niet structureel of gedurende een langere tijd. Dus er is veel bereidheid maar het kan niet altijd en mensen willen het niet altijd.

Ik heb ook even naar de cijfers van Flevoland gekeken. Verwey Jonker heeft daar recent een mooi onderzoek naar gedaan. Daaruit blijkt dat u een provincie bent waar zo'n 52.000 mantelzorgers zijn, maar dat ongeveer 8.000 daarvan, verspreid over uw gemeenten, overbelast zijn. Mantelzorgers zoeken dus niet altijd zelf de hulp op; ook niet als ze die nodig hebben. Het vraagt om een actieve benadering van gemeenten, maar ook van keukentafelambtenaren of zorginstellingen om mensen te benaderen, of om te signaleren dat er ergens iets fout gaat. Mensen zeggen dat niet altijd zelf.

Het kan dus niet altijd, het lukt ook niet altijd, maar het is ook niet altijd de beste oplossing. Als uiteindelijk de afhankelijkheden tussen mensen zo groot worden dat mensen een stukje van hun zelfstandigheid verliezen omdat ze van hun familie afhankelijk worden, dan is het soms gewoonweg een betere oplossing dat er een stukje professionele hulp komt, zodat het kind zijn eigen gezin kan runnen en niet alleen maar met de zorg voor ouders bezig is. Kortom, er zitten nog een aantal haken en ogen aan, het is niet altijd vanzelfsprekend. Het voorbeeld van de billen van de burens laat zien dat er meer nodig is dan een eenzijdig pleidooi voor mantelzorg. Want gaat die Wmo-ambtenaar nu toch min of meer, en misschien niet formeel maar verplichten om voor de burens te zorgen, of blijft het bij een moreel appel. Dat is het debat waar de gemeenteraad het over moet hebben. Wil je meer bevoogdend zijn naar je burgers, of blijft het bij een appel op vrijwilligheid? Het is belangrijk om daarop een positie te bepalen als gemeente, maar het is ook belangrijk om te weten en kennis te hebben van: wie zijn die mantelzorgers, wat willen ze, wat kunnen ze en hebben wij voldoende informatie om daar goede, transparante politiek op te bedrijven. Ik denk dat je hierop als gemeenten moet samenwerken. Dan hebt u een provincie waarin het volgens mij goed kan. Daar sluit ik mee af.

Een participatiesamenleving vraagt veel van mensen. Ik heb de trends benoemd in termen van zorg, werk, leren. Het vraagt ook veel van de ambtenarij. Het vraagt ook veel van een kritische journalistiek. Het vraagt uiteindelijk veel van uzelf en uw familieomgeving waar soms zorg nodig is. Dat AD-onderzoek laat zien dat we in feite heel veel bereidheid hebben en er ook positief op zijn om dat te doen. Ik sluit een beetje aan bij de commissaris. Het vraagt ook om een overheid die responsief is, die meedoet, die er wel is op het moment dat het even niet lukt, of op het moment dat er in de buurt een conflict is. Kijk maar naar de Rijdende Rechter, we komen er echt niet altijd met elkaar uit. Dan moet je op een overheid, of op de politie, kunnen rekenen. Dus voor het vertrouwen in de participatiesamenleving is ook vertrouwen in de overheid, hoe groot of klein die overheid ook is, en in de democratie nodig. Daarom zeg ik tegen u: laat zien wat daarvoor nodig is, laat vooral in deze provincie zien waar u het voortouw kunt nemen. Vandaar mijn titel. Bloot met die billen, zou ik zeggen, per 1 januari. Dank u wel.

Mevrouw **Jorritsma**: Mij is gevraagd om hier vandaag vanuit het voorzitterschap van de VNG een coreferaat te houden; hoewel ik ontzettend veel zin zou hebben om zowel op het verhaal van de commissaris als op dat van Kim Putters in te gaan. Dat doe ik wel, maar op een andere manier, niet heel rechtstreeks, over de onderwerpen die aangekaart zijn. Ik zat overigens wel te denken: volgens mij gaan wij vrouwen op enig moment weer een beetje uitlopen op mannen, omdat ik sterk het gevoel heb dat het roken onder vrouwen op dit moment harder aan het afnemen is dan onder de nog resterende mannen. Dus het zou zo maar kunnen zijn dat wij op enige termijn weer iets ouder worden dan die mannen. Dat is natuurlijk, dames, wel ons streven.

Het heeft even geduurd, maar het is dan eindelijk zover dat de rijksoverheid een groot aantal taken gaat overdragen. Ik heb overigens al in 2011 op het VNG-congres het woord participatiemaatschappij, die er volgens mij al is, in de mond genomen, maar ik ben altijd heel blij als het Rijk dat overneemt. Vooral als de koning daar nog iets over zegt. Dat heeft natuurlijk grotere impact dan wanneer de voorzitter van de VNG dat tijdens een congres zegt. Drie grote decentralisaties, of zoals wij ze inmiddels noemen, de drie D's. Het is een vreselijke naam, want het lijkt erg op de drie J's; maar goed.

Waarom gebeurt het. Ik zal niet alle overwegingen noemen, maar een paar springen er wel uit. Een heel belangrijke reden was en is dat de rijksoverheid vindt, dat de grenzen van onze verzorgingsstaat zijn bereikt. Herstel, het gaat niet om de grenzen van de verzorgingsstaat zelf, maar om de gevolgen van de keuzes die de afgelopen decennia zijn gemaakt. Het uitgangspunt is namelijk heel lang geweest, dat je mensen in vergelijkbare situaties altijd gelijk moet behandelen. Anders gezegd, dat mensen in gelijke situaties altijd gelijke rechten hebben. Dat is op zich een heel belangrijk grondrecht. Als meneer Jansen door het rode licht rijdt, dan moet hij dezelfde bekeuring krijgen als meneer Pieterse, die ook door een rood licht is gereden. Dat vinden wij allemaal de gewoonste zaak van de wereld. Als meneer Jansen een beroep doet op de huishoudelijke hulp omdat hij niet meer zelfstandig een huishouding kan voeren, dan moet hij precies dezelfde huishoudelijke hulp krijgen als meneer Pieterse die ook moeilijk loopt. Zo was het in elk geval tot de invoering van de Wmo, de Wet maatschappelijke ondersteuning. Maar het knaagde wel. Immers, meneer Jansen van 83 jaar woonde alleen, terwijl meneer Pieterse van 83 jaar nog twee inwonende kinderen zonder fysieke beperkingen had. Zo werd het allemaal wel heel erg duur. Met de invoering van de Wmo zijn we er langzamerhand achter gekomen, dat in dat soort centraal geregelde systemen zoals de AWBZ, een zo dichtgeregeld systeem van aanspraak was gegroeid, dat die gelijke behandeling wel wat onrechtvaardig leek te gaan worden. We vroegen ook nooit: hoe lossen we uw probleem op, hoe doen we dat. We vroegen: waar hebt u recht op, wat kunt u niet meer en wat moet u dan krijgen. Want zo was het. Toch waren omstandigheden uiteindelijk helemaal niet gelijk. Want waarom had meneer Pieterse ook recht op huishoudelijke hulp met die frisse, stevige kinderen in huis, en misschien ook nog wel die € 3 miljoen die hij op de bank had staan. Is er dan nog wel sprake van gelijke omstandigheden? Met de goede ervaring met de Wmo in het achterhoofd kwam de weg vrij om ook andere delen van de AWBZ op de schop te nemen. Dat was voor het Rijk prettig, omdat 's lands financiën beter op orde kunnen blijven, wellicht de groei van de zorgmiddelen wat beperkt zou kunnen worden en ondertussen verzorging toch goed geregeld zou kunnen blijven.

Een tweede overweging voor de decentralisaties was vanaf het begin dat je zorg en ondersteuning zo dicht mogelijk bij de mensen zelf kunt organiseren en daarbij mensen te verleiden, of te dwingen, hun eigen verantwoordelijkheid weer te leren nemen. De overheid is dan nog wel in de buurt en helpt als het echt niet anders kan, maar in principe zijn mensen zelf aan zet. Daar komt dan die participatiemaatschappij om de hoek kijken, omdat je zo'n systeem vanuit Den Haag in feite niet kunt opzetten en uitvoeren. Dus kwamen de gemeenten in beeld, met de ervaringen van die Wmo in het achterhoofd.

Een derde overweging was er ook nog. Niet onbelangrijk, het systeem van elkaar overlappende voorzieningen. Dat was zo vreselijk ingewikkeld geworden, dat hulpverleners op bepaalde plekken in bepaalde gezinnen elkaar voor de voeten gingen lopen. Dat is de wereld ingegaan als de 24 verschillende hulpverleners in één gezin, die ook nog van elkaars bestaan niet wisten. Zo erg was het meestal niet, maar het was wel waar dat dat vaak gebeurde. Daarbij werd de terechte vraag gesteld of al die inspanningen wel effect hadden. De vraag was ook of het echt hielp. Een eenvoudige kosten-batenanalyse was snel gemaakt. U kent allemaal de voorbeelden.

Dan nog een vierde overweging, die in het bijzonder sloeg op de jeugdzorg. Daar leek het niet bijzonder efficiënt om de verantwoordelijkheden voor één onderdeel bij drie overheidslagen te houden. Immers, zowel Rijk als provincies als gemeenten hadden al taken op dat gebied. Al die overwegingen, en er waren er nog wel een paar meer, ik heb nog niet eens de Participatiewet en de Wajong genoemd, leidden tot de conclusie dat de beste oplossing zou zijn om al die taken bij gemeenten neer te leggen in combinatie met de lancering van de

participatiemaatschappij en, en dat moet ik natuurlijk niet vergeten, gecombineerd met een stevige bezuiniging. In eerste instantie ging het nog om de zogeheten decentralisatiekorting - die was voor ons niet vreemd, want dat hebben we vaker meegemaakt - die gemeenten altijd opgelegd krijgen omdat wij efficiënter en goedkoper zouden kunnen werken dan het Rijk. Overigens, als men centraliseert gebruikt men datzelfde argument altijd om te zeggen dat het goedkoper is bij het Rijk, maar daar zullen we het niet over hebben.

Die decentralisatie werd vervolgens aangevuld met enorme algemene bezuinigingen die de huidige regering in haar programma heeft vastgesteld en inmiddels in de meerjarenbegroting is ingeboekt. Op een paar onderdelen is het voor een klein stukje weer gerepareerd. Er wordt nu iets minder bezuinigd dan oorspronkelijk het plan was, maar inmiddels staan we met z'n allen voor een grote opgave.

Bij deze gelegenheid leek het me heel goed om niet in te gaan op de wijze waarop gemeenten individueel die taken gaan oppakken, maar om wat verder te kijken. Naar de rol van de regio, de onderlinge samenwerking tussen gemeenten in de regio, maar ook naar de rol van de regionaal werkende partners, zoals het bedrijfsleven en het onderwijs, om wat verder te kijken naar de regionale maatschappij en de regionale samenleving. Dat individuele gemeenten niet alles alleen kunnen, staat wel vast. Regionale samenwerking is op een aantal onderdelen echt noodzakelijk. In dit verband moet ik wel even kwijt, dat het met name het Rijk is geweest dat zo heeft aangedrongen op de vorming van regionale verbanden. Ik vind het nog steeds jammer dat men dat gedaan heeft, want het was echt wel vanzelf gebeurd. Die druk is de afgelopen paar jaar erg hoog geweest en op zich is dat heel opmerkelijk, want was het niet juist het Rijk dat er zo de nadruk op legde dat gemeenten die taken beter zouden kunnen uitvoeren dan het Rijk. Het moest dicht bij de inwoners, gemeenten wisten beter wat er speelt, wijken en buurten waren belangrijk, enzovoort, terwijl er tegelijkertijd een groot wantrouwen in de richting van de gemeenten werd geventileerd. Ze zouden te weinig uitvoeringskracht hebben, ze moesten opschalen, maar liefst tot bestuurlijke eenheden van minimaal 100.000 inwoners, ze zouden het niet aankunnen, ze zouden niet op tijd voldoende voorbereidingen treffen. U hebt het allemaal in de krant kunnen lezen. Enfin, gemeenten zijn met elkaar aan de slag gegaan, hebben regionale verbanden gevormd en zoals ik al eerder zei, dat is ook echt nodig, maar niet om de reden die het Rijk aanvoerde. Het zit echt een slagje anders.

Naast allerlei samenwerkingsverbanden die gemeenten al hadden, zijn er de afgelopen jaren een aantal bijgekomen. Er waren al arbeidsmarktregio's vastgesteld. Die vormen nu een beetje de basis voor de uitvoering van de Participatiewet. Terecht, want dat hoort bij elkaar. In die regio's moet in elk geval wat we noemen een Werkbedrijf worden gebouwd. Dat is overigens geen gebouw. Ik vind het altijd zo lastig als men zo'n naam bedenkt. Dat is helemaal geen gebouw waar gewerkt wordt. In de praktijk zal het een overlegorgaan zijn van werkgevers, werknemers en gemeenten. Dat Werkbedrijf heeft in elk geval tot taak om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt aan een baan te helpen.

Een tweede regionaal verband is de jeugdzorgregio. Oorspronkelijk was die bedoeld om grote financiële risico's gezamenlijk af te dekken, wat vooral voor kleine gemeenten heel belangrijk kan zijn. Het kan namelijk zo maar gebeuren dat je als kleine gemeente ineens een grote familie binnen je grenzen krijgt waarvan een aantal kinderen hele dure jeugdzorg nodig hebben. Dat kan dan een flink gat in jouw begroting slaan. Inmiddels heeft het Rijk ervoor gezorgd dat er veel meer taken binnen de jeugdzorgregio moeten worden uitgevoerd. Ik zeg niet dat dat per definitie niet goed zou zijn, maar het Rijk heeft daar enorme druk op uitgeoefend en dat maakt het soms ingewikkelder dan nodig.

Het derde, verplichte regionale verband is de Wmo-regio. Daarvan heb ik ook nooit begrepen waarom dat nu verplicht zou moeten zijn. In elk geval is het de bedoeling dat er vanuit de Wmo-regio een aantal vormen van specialistische begeleiding wordt ingekocht. Zeker is, dat er door de aanbieders van zorg een heel grote druk op het kabinet en op de Kamer werd gelegd om grote samenwerkingsverbanden verplicht te stellen. Ik snap dat best, want aanbieders vinden het helemaal niet leuk om met individuele gemeenten zaken te doen en hebben dan ook geen enkele actie, en u hebt er vele kunnen zien in de krant en op de televisie tot de dag van vandaag, geschuwd om hun zin te krijgen. Om de wetten door de Kamer te kunnen loodsen, heeft de staatssecretaris, dat was in dit geval de heer Van Rijn, talloze toezeggingen aan aanbieders moeten doen, ten koste van de gemeenten. Wat mij betreft is dat de omgekeerde wereld, maar het is wel zo gegaan. Nog steeds wordt er, tot de dag van vandaag, door de staatssecretaris aan onze afspraken gemorreld. Ik heb al eerder gezegd dat wat mij betreft de grens nu echt bereikt is. Het moet afgelopen zijn. Laat ons nu eerst maar gewoon aan het werk gaan.

De vraag voor de toekomst is hoe die regionale samenwerking gaat verlopen en hoe de resultaten zullen zijn. De drie verschillende regioverbanden, ontzettend leuk, zijn namelijk lang niet overal territoriaal congruent; dat het een-op-een dezelfde gemeenten allemaal betreft. Deels komt dat omdat gemeenten al eerder op die terreinen vrijwillig samenwerkten en simpelweg de oude verbanden hebben opgepoetst. Deels komt het ook omdat op een aantal plaatsen gemeenten expres niet-congruente verbanden hebben gevormd uit vrees om heel makkelijk ten prooi te vallen aan een bestuurlijke herindeling. Niets menselijks is ons vreemd. Het is begrijpelijk, maar de vraag komt dan wel bij me op of we met al die samenwerkingskracht de samenwerkingskracht niet belemmeren en dat het resultaat daar heus niet zo veel beter van wordt. Dat zal de tijd moeten leren. Ik ben er niet helemaal gerust op.

In de interessante publicatie van de heer Putters, "Rijk geschakeerd. Op weg naar de participatiesamenleving" van juni dit jaar, stelde hij dat het landelijke debat niet zou moeten gaan over opschaling en herindeling, maar dat we beter met elkaar zouden kunnen praten over de mogelijkheid van taakdifferentiatie tussen gemeenten. Ik zal op die suggestie nu niet dieper ingaan, maar ik ben het wel van harte eens met de gemeentebestuurders die voor de komende jaren gevraagd hebben om enige beleidsrust. We moeten er rekening mee houden dat het avontuur dat wij nu aangaan niet per 1 januari 2015 afgerond is. Nee, we beginnen dan pas. We beginnen pas op 1 januari 2015. Dat is het moment waarop formele verantwoordelijkheden worden overgedragen. Wij noemen dat de transitie. Dan gaat het over van Rijk en provincie naar ons, maar het echte werk, de transformatie, begint dan pas. Daar hebben we echt een aantal jaren de handen meer dan vol aan. Bovendien vind ik ten principale dat het debat over bestuurlijke opschaling niet vanuit Den Haag moet komen en ook niet moet worden gedictéerd. Ik denk dat dat vanaf nu een zaak moet zijn van de gemeenten zelf. Daar zullen we de komende tijd heel veel met elkaar over moeten spreken. Dat zal een gesprek zijn dat echt op de inhoud moet worden gevoerd; niet vanuit een technocratische en met vooraf vastgelegde uitkomsten over de ideale bestuurlijke schaal. Die zal in de randstad anders zijn dan in de regio. Die zal op elke plek in het land kunnen verschillen.

Terug naar de regionale samenwerking, de vraag wat die ons en vooral de inwoners van onze gemeenten, want daar gaat het om, zou kunnen bieden op weg naar die participatiemaatschappij. Volgens mij is dat nogal wat. Laat ik beginnen met het thema arbeid. Als ik zeg dat werk niet ophoudt bij de gemeentegrens, dan vertel ik in deze regio niets nieuws. Zeker niet in Flevoland. Dat je met die wetenschap ook iets doet, is niet overal in het land gebruikelijk. Er komt vanaf 2015 een flinke nieuwe instroom naar gemeenten van jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt. Als we die jongeren op een zinvolle manier willen laten meedoen in onze participatiemaatschappij,

dan zijn gemeenten daar individueel uiteindelijk voor verantwoordelijk en dat is helemaal niet gemakkelijk. Je moet dan echt over je gemeentegrens heen kijken. Dan komen ook heel andere partners om de hoek kijken. De werkgevers die hun werknemers en ook hun klanten niet alleen binnen de eigen vestigingsplaats hebben, het onderwijs dat al net zo regionaal opereert en ten slotte de jongeren zelf die ook niet echt gebonden zijn aan gemeentegrenzen; of ze een afstand hebben tot de arbeidsmarkt of niet, maakt niets uit. Als je het zo beschouwt dan liggen er ook heel veel kansen voor het oprapen, maar dan moeten we wel bereid zijn om in die arbeidsmarktregio elkaar wat te gunnen, samen te investeren en vooral samen op te trekken; gemeenten, werkgevers en onderwijs. In deze regio moeten we misschien wel met een paar omliggende arbeidsmarktregio's afspraken gaan maken. In mijn gemeente werkt 60% van de mensen die werken in de Amsterdamse regio. Daar zul je dan toch iets mee moeten doen, ook met de jongeren met afstand. Dan pas kun je de basis leggen voor een goede regionale economische ontwikkeling. Ik denk dat ook het onderwijs er baat bij heeft als het zich meer gaat richten op regionale behoeften, en niet alleen in het normale onderwijs, maar ook waar het gaat om het faciliteren van de groeiende behoefte van het bedrijfsleven om werknemers bij te scholen en te herscholen.

De voordelen van regionale samenwerking op het gebied van de jeugdzorg en de Wmo lijken mij wat minder evident. Tenminste, als we het hebben over de voordelen die dit de inwoners rechtstreeks zou kunnen bieden. De regionale samenwerking op die terreinen gaat veel meer over het behalen van schaalvoordelen, gezamenlijke inkoop, risicospreiding en dat soort dingen. Dat zijn geen dingen waarvan je als jeugdige met een probleem direct heel warm wordt, hoewel de inkoopmacht van het samenwerkingsverband waarschijnlijk wel leidt, en dat is ook ons doel, tot een hogere kwaliteit van zorg. Daar heb je natuurlijk als cliënt uiteindelijk wel voordeel van. Misschien is het ook nog mogelijk dat door het gezamenlijk inkopen van bepaalde voorzieningen, in de regio die voorzieningen in stand gehouden kunnen worden die als we dat allemaal lokaal zouden doen, buiten de regio terecht zouden komen.

Ongewild brengt dat me bij het onderwerp van differentiatie in de uitvoering, en dan niet als wettelijke regeling maar als een afspraak. Een afspraak tussen regiopartners. Daar hebben we best een aantal voorbeelden van in dit land. Ik noem de maatschappelijke opvang; ook wel de daklozenopvang genoemd. Dat doen we allang gezamenlijk, ook in deze regio. Ik kan me voorstellen dat u niet helemaal precies weet hoe we dat allemaal geregeld hebben. In grote lijnen komt het erop neer dat alle gemeenten uiteindelijk verantwoordelijk zijn voor de opvang van legaal in Nederland verblijvende mensen die geen onderdak hebben en daar ook niet in kunnen voorzien. Maar niet alle gemeenten in Nederland hebben zo'n opvang binnen de gemeentegrens. Daarover hebben we met elkaar afgesproken dat de echte opvang wordt verzorgd in een aantal centrumgemeenten. De gemeenten die niet zelf een opvang hebben, zijn wel verantwoordelijk voor preventie en nazorg. Wij weten dat dat systeem inmiddels heel behoorlijk werkt. Het kost veel inspiratie en veel gepraat met elkaar, maar uiteindelijk leidt het ertoe dat je dat echt gezamenlijk kunt doen. Een vergelijkbaar systeem kennen we bij de vrouwenopvang. Het grote voordeel daarbij is dat de kwaliteit van de zorg stukken hoger komt te liggen dan als we dat allemaal als individuele gemeenten apart zouden doen. Bovendien is het veel goedkoper. Misschien vraagt u zich nu af hoe dat dan moet met de bestuurlijke legitimatie, de vraag of gemeenteraden die niet zelf zo'n voorziening hebben binnen hun grondgebied, kunnen sturen op inhoud en resultaat. Op dit moment is het nog zo dat het geld voor de opvang naar de centrumgemeente gaat, maar dat de regiogemeenten wel betrokken worden bij de beleidsontwikkeling. Zij moeten samen een regiovisie maken. Het is de bedoeling dat over een paar jaar het beschikbare geld wordt verdeeld over alle gemeenten, zodat er ook met geld kan worden gestuurd. Ik blijf dat het beste vinden. Dan houd

je ook de lokale betrokkenheid goed.

Ik kan me heel goed voorstellen dat zo'n werkwijze ook toegepast kan gaan worden in andere delen van het sociale domein, maar dat zal de toekomst leren. Dat zullen wij met elkaar, gezamenlijk, moeten doen als gemeenten. In ieder geval zal het gesprek daarover de komende tijd op heel veel plaatsen gevoerd worden. Het bureau van de VNG is ook zo'n club die dat de komende tijd gaat faciliteren, want ik denk dat het heel belangrijk is. Dat zal er uiteindelijk heel gedifferentieerd uit komen te zien.

Ik kom tot een afronding. In navolging van de heer Putters zeg ik even iets over de troonrede, over de langzame verandering van de klassieke verzorgingsstaat in een participatiesamenleving en over de noodzaak daartoe. Ik denk niet dat wij een uitspraak kunnen doen over wanneer de participatiesamenleving voltrokken is. Zo is het natuurlijk niet. Ik geloof ook helemaal niet dat er straks geen verzorgingsstaat meer is. Ik denk dat het een meer fluïde geheel is, want ik denk nog steeds, en dat is ons doel ook, dat mensen die zorg nodig hebben, het zelf moeten en kunnen doen. Ik weet niet of mensen die het moeten gaan doen, het ook altijd graag zelf willen, maar het zal toch moeten. Zo simpel is het wel. Dat moeten wij als politici, burgemeesters misschien nog het minst, maar de wethouders en de raadsleden wel durven uit te leggen aan hun inwoners. Tegelijkertijd zijn er nog veel te veel onbekende factoren.

Overigens verwacht ik van het Rijk dat zij ook aan haar eigen transformatie gaat werken. Het kan niet zo zijn dat als grote pakketten beleid naar de gemeenten zijn gedecentraliseerd, dat geen effecten heeft op de ministeries die dat kwijt zijn geraakt. Mijn beeld tot nu toe is dat die vooral bezig zijn met het inrichten van veel monitoren. Ik hoop van harte dat de komende tijd vanuit Den Haag geen spaken in het wiel worden gestoken omdat er ergens in het land iets misgaat. Er gaat namelijk iets mis in het land de komende tijd. Dat hoort vooral besproken te worden daar waar het misgaat en dan moet je de lessen daaruit trekken. Ik hoop echt en ik geloof eerlijk gezegd, dat de staatssecretarissen van goede wil zijn. Van de Kamer ben ik er niet helemaal gerust op dat die dat ook zijn. Maar goed, dan hebben we gelukkig nog heel veel gemeenteraadsleden in dit land en wethouders van diezelfde politieke partijen, die dan maar iets steviger moeten optreden tegen hun vertegenwoordigers in Den Haag. Ik hoop dat ze zich elke keer realiseren als je iets loslaat, dat je het dan ook echt moet loslaten en gemeenten zouden het toch beter moeten kunnen dan het Rijk. Nou, we zullen het zien. Dank u wel.

De heer **Leeuwe**: Dames en heren. Als ik hier zou gaan staan en de middenzaal draait zich een heel klein beetje om, dan kan ik in twee, drie minuten denk ik even deze keer de afronding van de Cornelis Lely Lezing voor mijn rekening nemen. Waarbij ik in de eerste plaats onze sprekers, de commissaris, de heer Putters en mevrouw Jorritsma, zeer van harte wil dankzeggen. U zult het met mij eens zijn dat in het onderwerp dat wij vanmiddag gekozen hebben, een veelheid aan problematiek en mogelijkheden, maar tegelijkertijd onmogelijkheden en dilemma's aan de orde zijn geweest. Boeiend dat de commissaris in zijn inleiding sprak over de ethische kant van dit soort problemen, dat de heer Putters met name inging op de trends die de grondslag vormen voor het al of niet mogelijk maken van de participatiesamenleving en daar heel boeiend de toekomst van de democratie al of niet via loting, het bekende verhaal van Van Reybrouck, ten tonele voerde. Een boeiend onderwerp voor wellicht een volgende lezing. Mevrouw Jorritsma ging heel specifiek in, en terecht, op de rol van de gemeente, ook weer in relatie tot de landelijke overheid die ook erg moet veranderen, wil het totaal van de participatiesamenleving kunnen slagen. In het totaal van alle drie de lezingen was uitermate boeiend, dat vanuit een aantal perspectieven

participatiesamenleving, de betrokkenheid van de burger in brede zin, van ons allemaal dus, de komende jaren volop in de belangstelling zal staan en wij daar met z'n allen, zeker in de verantwoordelijkheden die we allemaal in deze zaal zelf hebben, daaraan volop onze medewerking moeten geven.

Kortom, een boeiende lezing vanmiddag, waarvoor ik u drieën zeer van harte dankzeg. Het is een goede traditie, mijnheer Putters, dat de hoofdinleider elke keer zolang wij die boeken nog kunnen vinden, het boek krijgt van mr. K. Jansma "Lely. De bedwinger der Zuiderzee", geschreven door de heer Jansma als secretaris van de Zuiderzeeraad. De naamgever van dit boek wordt in deze prachtige biografie beschreven. Ik geef u dit boek zo meteen heel graag. De beide andere inleiders krijgen altijd een prachtig boeket bloemen en ik hoop dat ze zich ook daardoor nog een paar dagen deze mooie lezing kunnen herinneren.

Tot slot. Dames en heren. Het was uitermate fijn dat u vanmiddag met zo'n 170, 180 mensen te gast wilde zijn van het provinciaal bestuur. Niet in de zin dat alles door het provinciaal bestuur georganiseerd en betaald wordt, integendeel, maar dat wij gebruik mochten maken van de voortreffelijke ruimte.

Een allerlaatste opmerking. Mede dankzij onze sponsors, die ik in het begin van onze ontmoeting genoemd heb, kunnen wij u de lezing beschikbaar stellen. U zult daar per mail, en de enkeling die nog alleen een postadres heeft per brief, worden geïnformeerd. De heel enkele die nog een postduif heeft, kan ook nog geïnformeerd worden. Wij zullen dus weer graag de lezing onder u verspreiden. We denken volgaarne na voor het volgend jaar, als wij hoop ik de negende lezing kunnen organiseren. Ik mag u graag uitnodigen om nog een drankje te drinken in de mooie foyer van dit provinciehuis.

Stichting Kennistransfercentrum Flevoland

E info@cornelislelylezing.nl

Bestuur

Bestuursleden van het Kennistransfercentrum Flevoland zijn:

Chris Leeuwe (voorzitter)

Maria Virto Marcilla (secretaris-penningmeester)

Veronica van der Goot

Joost van de Beek

Nieuw Land Erfgoedcentrum

Oostvaardersdijk 113, 8242 PA Lelystad

Postbus 73, 8200 AB Lelystad

T (0320) 225 900

F (0320) 260 436

E info@nieuwlanderfgoed.nl

W www.nieuwlanderfgoed.nl

Interessante sites voor meer informatie over het onderwerp participatiesamenleving:

www.minbzk.nl (zoeken op doe democratie)

www.socialevraagstukken.nl

www.scp.nl

www.flevolandsgeheugen.nl

www.vng.nl

museum+archief+studiecentrum

cornelis lely lezing

www.cornelislelylezing.nl